

MEZINÁRODNÍ ÚNOSY DĚTÍ A LEGISLATIVA V ČESKÉ REPUBLICE INTERNATIONAL KIDNAPPING OF CHILDREN AND LEGISLATION IN THE CZECH REPUBLIC

Pešlová Eliška

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, katedra právních oborů, řízení a ekonomiky

Summary

Cases of illegal transport of children from the country of their usual domicile to the other country are currently not unusual and thus, this problem calls for an increased attention. Appropriate solution of these cases is based on knowledge of the suitable legislation, which should be provided in each country. In the Czech Republic, a number of national and international legal regulations are available for the solution of cases of the illegal transport of children. A certain change in solving these cases occurred in the Czech Republic in 1998, when the Haag Convention on legal aspects of international kidnapping of children came into effect. This international legal standard, together with the Convention on children rights, presents a crucial point in the legislation concerning the problem of illegal transport of children.

Key words: International kidnapping of children – national legal regulations – Convention on children rights – Haag Convention on legal aspects of international kidnapping of children

Souhrn

Případy protiprávního přemístění dětí ze státu jejich obvyklého bydliště do jiného státu nejsou v současné době ničím neobvyklým, a právě proto vyžaduje tato oblast větší pozornost. Základem pro správné řešení těchto případů je znalost vhodné legislativy, kterou by měl příslušný stát disponovat. V České republice je pro řešení případů protiprávního přemístění dětí k dispozici řada vnitrostátních i mezinárodních právních předpisů. Určitá změna v řešení těchto případů nastala v České republice v roce 1998, kdy zde vstoupila v platnost Haagská úmluva o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí. Tato mezinárodní norma spolu s Úmluvou o právech dítěte představuje stěžejní bod v legislativě problematiky protiprávního přemístění dětí.

Klíčová slova: mezinárodní únosy dětí – vnitrostátní právní předpisy – Úmluva o právech dítěte – Haagská úmluva o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí

Mezinárodní únosy dětí se poslední dobou stávají běžnou součástí každodenního dění téměř ve všech zemích světa. Dochází ke zvyšování počtu případů protiprávního přemístění dětí ze státu jejich obvyklého bydliště do státu jiného, a to nejen v různých částech světa, ale i v České republice. Tento jev může mít celou řadu důvodů, například rostoucí počet uzavřených smíšených manželství. Dalším důvodem může být i neznalost příslušné právní úpravy

ze strany rodičů. Tento článek by proto měl poskytnout základní informace o stavu legislativy upravující tuto oblast v České republice.

V České republice existují jak vnitrostátní, tak mezinárodní právní předpisy, které tuto problematiku buď přímo upravují, nebo se jí pouze dotýkají. Jde zejména o normy ústavního a mezinárodního charakteru, které z hlediska své právní síly stojí na vrcholu pyramidy právních norem. Na druhé straně se však od

sebe vzájemně liší, a to především původem, formou a právní silou. Z hlediska původu jsou mezinárodní právní předpisy vytvářeny jednotlivými státy mezi sebou narozdíl od ústavních norem, které vytváří Česká republika pro své občany. Podle formy jsou mezinárodní normy obsaženy v mezinárodních smlouvách a ústavní normy v ústavních zákonech. Rozdíl z hlediska právní síly spočívá v tom, že mezinárodní smlouvy mají větší právní sílu než zákony.

VNITROSTÁTNÍ PRÁVNÍ PŘEDPISY

Mezi nejvýznamnější vnitrostátní právní předpisy, jež se dotýkají problematiky mezinárodních únosů dětí, patří:

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů. Ústava tvoří základ ústavního práva a zákonů v ČR. Například v článku 10 vymezuje vztah mezinárodních smluv k vnitrostátní právní úpravě, který spočívá v tom, že pokud mezinárodní smlouva stanoví něco jiného než zákon, má přednost před tímto zákonem.

Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod, ve znění pozdějších předpisů. V této deklaraci základních lidských práv člověka jsou v hlavě druhé a čtvrté upravena práva mající vztah k problematice ohrožených dětí.

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. Tato norma upravuje otázky prevence případů narušení příznivého vývoje dítěte, vytváření opatření na ochranu dětí před sociopatologickými jevy, vytváření podmínek pro působení nestátních organizací na poli sociálně právní ochrany dětí aj.

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, který představuje základ rodinného práva. Zaměřuje se na problematiku rodiny, výchovy dětí apod.

MEZINÁRODNÍ PRÁVNÍ PŘEDPISY

Z mezinárodních právních předpisů, upravujících oblast protiprávního přemístění dětí z místa jejich obvyklého bydliště, patří mezi nejdůležitější Haagská úmluva o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí a Úmluva o právech dítěte.

1. HAAGSKÁ ÚMLUVA

Velmi významnou úmluvou v oblasti mezinárodních únosů dětí, která je pro Českou republiku platná od roku 1998, je Úmluva o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí (vydána v Haagu v roce 1980), označovaná též jako Haagská úmluva. Hlavním cílem této mezinárodní normy je zabezpečit ochranu dětských zájmů a blaha před protiprávním přemístěním dětí z místa obvyklého bydliště. Dále zajišťuje bezodkladný návrat dětí, jež byly nezákonně přemístěny, upravuje práva a povinnosti příslušných státních orgánů atd.

Haagská úmluva se skládá ze 45 článků, které jsou rozděleny do 6 kapitol. První kapitola (tj. články 1-5) upravuje rozsah použití úmluvy, základní pojmy. Druhá kapitola, která zahrnuje články 6 a 7, stanoví podmínky pro činnost ústředních orgánů. Třetí kapitola (články 8-20) obsahuje podmínky upravující problematiku navrácení dětí, čtvrtá kapitola (tj. článek 21) se týká podmínek pro vykonávání práva styku s dítětem. Články 22-36 spadají do páté kapitoly, která pojednává o všeobecných podmínkách nutných pro řádné plnění závazků vyplývajících z Haagské úmluvy pro smluvní státy a šestá kapitola (tj. články 37-45) stanoví podmínky, na základě kterých vstupuje Haagská úmluva ve smluvních státech v platnost.

Podle čl. 3 této úmluvy se *přemístění nebo zadržení dítěte považuje za protiprávní, jestliže:*

- *bylo porušeno právo péče o dítě, které má osoba, instituce nebo kterýkoliv jiný orgán buď společně nebo samostatně, podle právního řádu státu, v němž dítě mělo své obvyklé bydliště bezprostředně před přemístěním nebo zadržením,*
- *v době přemístění nebo zadržení bylo toto právo skutečně vykonáváno, společně nebo samostatně, nebo by bylo takto vykonáváno, kdyby bylo nedošlo k přemístění či zadržení. (11)*

Haagská úmluva tedy mezinárodní únos dětí vysvětluje jako protiprávní přemístění dítěte ze země jeho obvyklého bydliště do jiné země, se kterým nesouhlasí oba rodiče.

Tato úmluva se sice zabývá mezinárodními únosy dětí, ale je důležité vědět, že úprava

obsažená v Haagské úmluvě se týká pouze únosů občanskoprávních a vůbec se nezabývá únosy trestněprávními. Trestněprávní únosy jsou řešeny podle zákona č. 140/1961 Sb., trestního zákona, ve znění pozdějších předpisů.

Haagská úmluva je považována za dokument řešící rodinněprávní otázky na poli mezinárodního práva, který byl přijat Haagskou konferencí o mezinárodním právu soukromém. Tato mezinárodní konference představuje shromáždění zástupců jednotlivých členských států, jež byli zmocněni jednat v určitých otázkách řešených na mezinárodní úrovni. Haagská konference se snaží přispívat k vyšší úrovni právní úpravy mezinárodního práva soukromého.

2. ÚMLUVA O PRÁVECH DÍTĚTE

Úmluva o právech dítěte byla vydána v roce 1989 v New Yorku. Jde o právní předpis, jenž deklaruje práva dětí mladších 18 let a je závazný pro všechny členské státy Organizace spojených národů. Touto Úmluvou je Česká republika vázána od roku 1991. V dějinách lidstva představuje Úmluva o právech dítěte první komplexní obecně závaznou úpravu týkající se práv dětí. Je velmi důležitá, a to nejen pro současnost, ale i pro budoucnost, protože umožňuje zlepšovat postavení a život dětí po celém světě. Této komplexní úpravě předcházela celá řada mezinárodních smluv, např. Ženevská deklarace práv dítěte z r. 1924, Všeobecná deklarace lidských práv z r. 1948, Mezinárodní pakt o občanských a politických právech z r. 1966 aj. Tato Úmluva je tedy ve své podstatě jakousi směrnicí pro národní legislativu a východiskem státní politiky v otázkách týkajících se dětí.

Je složena z 54 článků, které jsou rozděleny do 3 částí. První část (tj. články 1-41) se týká základních lidských práv dítěte (práva občanská, politická, ekonomická, kulturní a sociální). Druhá část (tj. články 42-45) obsahuje podmínky pro plnění této Úmluvy jednotlivými smluvními státy a třetí část (články 46-54) stanoví podmínky pro vstup Úmluvy o právech dítěte v platnost.

Jednotlivá práva dítěte obsažená v této úmluvě je možné rozčlenit do 4 základních

okruhů:

- statutární práva – určují postavení dítěte ve společnosti (např. právo na jméno, znát své rodiče),
- práva na přežití a rozvoj dítěte (= provision) – např. právo na život, na zdraví,
- práva zaměřující se na plnou ochranu dítěte (= protection) – např. právo nebýt zneužíváno, využíváno, zanedbáváno,
- práva zajišťující účast dítěte na společenském životě (= participation) – např. právo na vlastní názor (3).

Poslední tři zmiňované okruhy (provision, protection a participation) tvoří tzv. zásadu 3P, která představuje základ pro definování práv dětí.

Problematika protiprávního přemístění dětí z místa jejich obvyklého bydliště je v této Úmluvě upravena konkrétně v článku 9 – oddělení od rodičů, článku 10 – opětovné spojení rodiny, článku 11 – nezákonné přemístění do zahraničí a nevrácení ze zahraničí. V Úmluvě o právech dítěte je mnoho dalších článků dotýkajících se této oblasti, například článek 3 – nejvyšší zájem dítěte, 18 – odpovědnost rodičů aj.

Práva dětí stanovená Úmluvou o právech dítěte jsou promítnuta v jednotlivých vnitrostátních právních normách, a to například v:

- zákoně č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů – například článek 9 Úmluvy, který upravuje oddělení od rodičů a článek 18, který řeší rodičovskou odpovědnost,
- zákoně č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů – článek 19 Úmluvy, jenž obsahuje úpravu ochrany proti zlému zacházení, článek 34 zabývající se ochranou dětí před sexuálním zneužíváním a například článek 35 Úmluvy, který upravuje ochranu před únosy a obchodováním s dětmi,
- zákoně č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů – například článek Úmluvy č. 1, jenž vysvětluje pojem dítěte,
- zákoně č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů – článek 9 Úmluvy, který řeší problematiku odděle-

ní od rodičů, článek 12 týkající se názoru dítěte a například článek 13 Úmluvy, který upravuje svobodu projevu, a řadě dalších.

Plnění přijatých závazků vyplývajících, pro jednotlivé smluvní státy, z Úmluvy o právech dítěte sleduje tzv. Výbor pro práva dítěte, který je složen z 10 odborníků v dané oblasti. Smluvní státy pravidelně předkládají tomuto výboru zprávy s informacemi, které mu umožní vytvořit přehled o provádění Úmluvy o právech dítěte v daném státě, čímž je zajištěna kontrola nad dodržováním této úmluvy jednotlivými smluvními státy. Výbor pro práva dítěte se snaží identifikovat nebezpečí, jež ohrožuje blahobyt a zájmy dětí, a dále hledá řešení konkrétních problémů. V rámci této oblasti spolupracuje s dalšími organizacemi OSN, např. UNICEF (The United Nations Children's Fund – Dětský fond OSN, který se zabývá ochranou a zlepšováním životních podmínek dětí), WHO (The World Health Organization – Světová zdravotnická organizace, která podporuje mezinárodní spolupráci v oblasti zdravotnictví, usiluje o zlepšení kvality lidského života), ILO (The International Labour Organization – Mezinárodní organizace práce, která se snaží prosazovat sociální spravedlnost a mezinárodně uznávaná pracovní práva), apod.

Jelikož obě výše zmíněné úmluvy, Haagská úmluva a Úmluva o právech dítěte, jsou velmi důležité pro řešení případů mezinárodních únosů dětí, je nutné vědět, že právní úprava obsažená v Haagské úmluvě svým obsahem navazuje na úpravu obsaženou v Úmluvě o právech dítěte. Vycházejí z toho, že hlavním hlediskem při činnosti státních i soukromých institucí působících v této oblasti je zájem a blaho dítěte. Tyto zájmy dětí vydvíhují nad jakékoliv jiné zájmy.

3. OSTATNÍ PRÁVNÍ PŘEDPISY

Na druhé straně však existuje celá řada dalších, neméně významných, mezinárodních i vnitrostátních předpisů, které se dotýkají problematiky přemístění dětí z místa jejich obvyklého bydliště, a to např. Evropská úmluva o uznání a výkonu rozhodnutí o výchově dětí a obnovení výchovy, Evropská úmluva o lidských právech, Mezinárodní pakt o ob-

čanských a politických právech, Evropská úmluva o výkonu práv dětí, Zákon o mezinárodním právu soukromém a procesním, Občanský soudní řád, Správní řád, Občanský zákoník aj.

ZÁVĚR

Závěrem je třeba zmínit, že protiprávní přemístění dětí z místa jejich obvyklého bydliště je v poslední době velmi aktuálním problémem, a to nejen v České republice. Pro předcházení případům protiprávního přemístění dětí je důležitá znalost příslušných právních předpisů ze strany rodičů. Z těchto norem se odvíjí celý postup orgánů činných v této oblasti, a proto jejich neznalost by mohla mít velmi neblahé důsledky. Z důvodu závažnosti této problematiky a rostoucího počtu případů, by celé této oblasti měla být věnována větší pozornost.

LITERATURA

1. Bechyňová, V., Beran, J. et al.: *Obecný vzdělávací systém pro úředníky místních samosprávných orgánů: Správní činnosti při sociálně-právní ochraně dětí*. [online]. 11. 9. 2005, citováno 6. 10. 2006. Dostupné z < http://www.mv.cz/sprava/priprava/e_learning/ochranadeti.pdf >.
2. Dohnalová, R., Hrubá, K. et al.: *Zpráva o vývoji práv dětí v ČR v letech 2003-2005*. [online]. 2. 10. 2006, citováno 10. 10. 2006. Dostupné z <http://www.llp.cz/subdomains/cz/images/stories/soubory/vyrocka05_cz.pdf>.
3. Dunovský, J.: Úmluva o právech dítěte a práva dětí v České republice. In: *Dětská práva v praxi. Sborník příspěvků z 1. mezinárodní konference o dětských právech, Třeboň 29.-30. května 2002*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, 2002, s. 5-15. ISBN 80-7040-606-2.
4. Flegl, V.: *Významné mezinárodní dokumenty k ochraně lidských práv*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 1998. ISBN 80-7179-204-7.
5. Kloub, J., Vondráčková, P.: *Mezinárodní únosy dětí I* [online]. 19. 4. 2006, citováno 10. 7. 2006. Dostupné z <<http://www.viaiuris.pilaw.cz/index.php?p=msg&id=45>>.
6. Kloub, J., Vondráčková, P.: *Mezinárodní únosy dětí II*. [online]. 23. 8. 2006, citováno 3. 10. 2006. Dostupné z <<http://www.viaiuris.pilaw.cz/index.php?p=msg&id=44>>.
7. Kolektiv autorů. *Práva dítěte v dokumentech*. 1. vyd. Praha: Themis, 1999. ISBN 80-8521-56-7.
8. Pešlová, E.: *International Abductions of Children. In Health and Social Questions of Childhood in European Context*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, 2006, s. 70 – 78. ISBN 80-7040-911-8.

9. *Úřad pro mezinárodně právní ochranu dětí.* [online]. Poslední revize 16. 8. 2006, citováno 25. 8. 2006. Dostupné z <<http://www.umpod.cz>>.
10. *ÚZ č. 581 – Ústava České republiky, listina základních práv a svobod.* 1. vyd. Ostrava: Sagit, 2006. ISBN 80-7208-587-5.
11. *ÚZ č. 592 – Rodinné právo, ochrana dětí, registrované partnerství.* 1. vyd. Ostrava: Sagit, 2006. ISBN 80-7208-598-0.

Eliška Pešlová
e.pesl@tiscali.cz